

Slow sociology

TIDSSKRIFT: For Bourdieu er sosiologiens gjenstandsfelt noe usynlig. Det er relasjoner som ikke kan fotograferes, men som ligger under den interaksjon som kan observeres, skriver Annick Prieur i siste nummer av *Agora*.

Agora er ute med et dobbeltnummer med to temaseksjoner om Frantz Fanon og Pierre Bourdieu. Salongen har gleden av å videreformidle Annick Prieurs bokessay om Pierre Bourdieus Sociologie générale. Volume 1.

Denne boka inneholder de 21 forelesningene Bourdieu holdt i løpet av de to første årene han var ansatt som professor ved Collège de France. De er skrevet ut etter lydopptak og Bourdieus egne notater, og fylt ut med litteraturreferanser og forklarende noter. I 2012 utkom en samling av forelesningene 1989–1992, som handlet om staten og ble omtalt i *Agora* nr. 3–4 2013. Nå har redaktørene (P. Champagne, J. Duval, F. Poupeau og M-C. Rivière) begynt forfra og planlegger utgivelser av de seinere årgangene i årene som kommer. Derfor heter denne utgivelsen *Volume 1*. De fem første årene Bourdieu underviste ved Collège de France, var det under overskriften *Sociologie générale*. Senere forelesningsrekker har ved siden av staten blant annet dekket det kunstneriske og det vitenskapelige feltet.

Vi inntar våre tildelte plasser med glede

Bourdieu starter fra *scratch*, og det mest grunnleggende vi foretar oss som forskere, er å klassifisere. Det er blant annet betydningen av å inndele i sosiale klasser han bruker som eksempel på de klassifiserende manøvrene, hvor vi utfordres av både at vi forsøker å klassifisere noen som selv klassifiserer, og av at den verden vi skal klassifisere, er full av klassifikasjoner på forhånd. En måte å klassifisere på er fornærmelsen, og Bourdieu spør hva forskjellen egentlig er på å kalle noen for en idiot og å putte dem inn i en yrkeskategori. Svaret ligger i om betegnelsen hviler på den sosiale orden eller på betegneren selv. Men hvordan kan man lage vitenskapelige klassifikasjoner i sosiologien? Man skal bygge klassifikasjonene på en rekke egenskaper og på hvordan disse egenskapene er relaterte til hverandre. Og man skal ikke glemme at klassifiseringene man så lager, er gjenstand for sosiale kamper. På samme måte er sannheten også gjenstand for kamper, og Bourdieu gjør klart (s. 188) at det ikke påhviler samfunnsvitenskapen å ta stilling til disse kampene, men om å vite at det er forskjellige sannheter som konfronteres uten at de av den grunn skal gjøres relative. Her henviser han til den nietzscheanske forståelsen av sannhet som et perspektiv grunnlagt på vitale interesser.

For Bourdieu er sosiologiens gjenstandsfelt noe usynlig. Det er relasjoner som ikke kan

fotograferes (s. 214), men som ligger under den interaksjon som kan observeres. I denne sammenheng er det spesielt de usynlige dominansstrukturene han mener kan forklare mye av det som foregår i den sosiale verden. Han har alltid undret seg over hvordan det kan være at mennesker innordner seg og finner seg til rette i den posisjonen som tilbys dem. Temaet – *amor fati*, at man elsker sin skjebne – er også framhevet som sitat på bokas bakside (står også s. 578): «For det meste går vi selv der hvor den sosiale verden uansett ville sendt oss, men vi går der med glede. Det er det man kaller et kall. Det er selvsagt unntak, og de er svært viktige: Det er nok med et enkelt unntak for å forandre det hele – det er friheten.»

Det er habitusbegrepet som er nøkkelen i forklaringen han gir på denne ikke bare frivillige, men også gledesfylte innordningen, og han redegjør for bakgrunnen for begrepet. Men det viktige her er å se at et begrep er «en posisjon i et rom» (s. 206) og det er å se hvordan det inngår i en teoretisk helhet – spesielt hvordan habitus er relatert til et felt. Dette relaterer seg til temaet om forholdet mellom verdens objektive strukturer og den subjektive handlen ut i verden, og forelesningsrekken gir Bourdieu mange anledninger til å gå inn på forholdet mellom objektivisme og subjektivisme (eller mekanisme opp mot finalisme, som han ofte kaller det), altså grovt sagt forklaringer ut fra ytre strukturer versus forklaringer ut fra individets motivasjoner. Den finalistiske forklaringen av et individs handlinger (som for eksempel innenfor teorien om rasjonelle valg) er en illusjon, men det er en *velbegrunnet illusjon* (s. 713), fordi alt foregår *som om* det lå en plan bak. Men forut for planen ligger en dyp sosialisering av persepsjonskategorier, disposisjoner og orienteringsmåter; en dyp tilpasning til verdens strukturer.

Bourdieu har alltid argumentert for at motsetningen mellom et struktur- og et handlingsperspektiv var kunstig og at han derfor sto for en forening av dem i en konstruktivistisk strukturalisme eller en strukturalistisk konstruktivisme. Betegnelsene lyder ikke så skjønne, men i denne boka kommer en pedagogisk perle av en illustrasjon på hva dette egentlig handler om – dypest sett er det bare variasjoner over temaet (s. 383): «Er hun vakker fordi jeg elsker henne eller elsker jeg henne fordi hun er vakker?» Saken er helt enkelt begge deler, fordi den subjektive persepsjonen ikke kan skilles fra den objektive virkeligheten.

Bourdieu kommenterer selv at den muntlige formen tillater ham å si ting «som det ville være uanstendig å skrive» (s. 500). Han er litt mer løssluppen, litt mindre kontrollert enn i skriftlige arbeider. I forelesningsutskriftene er det mange steder skutt inn en hakeparentes som opplyser om at publikum ler, og selv om man ikke akkurat humrer seg gjennom alle disse sidene, er det mange spissformuleringer og små frekkheter man kan fornøye seg litt med underveis (hvis man altså har fått innlært intellektuelles disposisjoner for tørr humor, men uten disse disposisjoner, ville man vel ikke nådd særlig langt i lesningen uansett). Et sted er det etter en litt selvironisk bemerkning om at en grunn til at han vil lese litt høyt fra [Sartre](#) og fra [Husserl](#) er «å få dere til å akseptere et vanskelig språk slik at dere etterpå setter større pris på mitt» (s. 269). Bourdieu vet jo godt at mange synes han skriver vanskelig, men han skylder på verden (s. 370): «Jeg tenker at skriftspråkets problem ikke kan skilles fra problemet med en passende tenkning om den sosiale verden. Å forandre måten

ordene brukes på innebærer en dyp forandring av hvordan det sosiale ses.» Han påstår også at sosiologer har en særlig språklig utfordring som skyldes posisjonen mellom naturvitenskap og humaniora (s. 435): «Skriver de for godt, sier man at de ikke er vitenskapelige, og skriver de for dårlig, sier man at de ikke er litterære.» Historie derimot er en teorisvak disiplin som også ligger under for kolonisering fra tilstøtende fag (s. 464). Her viser man sitt særpreg gjennom et metaforfylt språk som tydelig signalerer tilhørighet i humaniora.

Staten, det er far

Den muntlige formen gir en vesentlig lettere tilgjengelig tekst enn skriftlige arbeider fra Bourdieus hånd gjør. Det hjelper også med velvalgte illustrerende eksempler. Flere av disse illustrerer de psykologiske mekanismene godt, og på måter jeg ikke er støtt på andre steder i forfatterskapet. For eksempel forteller han i en av forelesningene (16/11-82) om hvordan han ser at utdanningssystemet griper inn i familielivet og snakker om det som et sted hvor psykoanalysen og sosiologien kan møte hverandre. Skolen er en måte realitetsprinsippet griper inn i familielivet på. Et eksempel er i undersøkelser om hva man snakker om rundt middagsbordet, hvor skolen kommer på førsteplass i de dominerende klassene, men den fyller mye også for andre, om enn på andre måter. Bourdieu viser til alle de doble budskapene, som farens «selvsagt vil du klare deg godt til eksamen,» mens den underliggende tone antyder tvilen han har, og resultatet blir konflikter med skolen som egentlig er en konflikt med den faren som definerer en bestemt måte å forholde seg til skolen på. Foreldrene vil kanskje beskytte barna, særlig i de kapitalsterke familiene hvor barna i større grad skjermes og erfarer verden gjennom familien enn hva som er tilfelle i de dominerte klasser, hvor erfaringen av verden er mer direkte og brutal. Men selv beskyttende foreldre kommer allikevel til å avsløre verdens realiteter for barna, gjennom tonefall, uavsluttede setninger osv. – masser av små ting som sosiologi i dens nåværende tilstand bare lar passere (s. 401).

Gjennom mikrorettesettelsene innlæres en tilpasning til den objektive verden, med de begrensninger og muligheter man har i den. Det foregår en «hemmelig overtalelse» (s. 403) i alle familier, en innlæring av ens plass, som for eksempel hva som passer seg for den eldste sønn versus for den yngste, hvor det nok er tradisjonelle bondefamilier han har i tankene. Man får de følelsene som passer til ens status, men dette er ikke hele sannheten, for det er konflikter mellom strukturer og følelser i alle samfunn.

LES OGSÅ: [Eksistensialisme og nyliberalisme](#) • [Medstrøms og motstrøms i syndefloden](#)

Bourdieu klargjør forholdet mellom psykoanalyse og sosiologi som at den sosiale investeringen, altså engasjementet i samfunnslivet, *illusio* eller den motivasjonen man har for å delta i et felt, hviler på den grunnleggende følelsesmessige innlæringen som foregår i familiene (s. 319). Den sosiale verden spiller på dype, ubevisste strukturer, og når man sier Staten, viser det til farsfiguren (s. 171). Det lyder kanskje patriarkalsk, men Bourdieu vil nok si at det er ikke fordi analysen er patriarkalsk, men fordi samfunnet faktisk er det. Men omsatt til en skandinavisk virkelighet, kan det gi et nytt blikk på hvordan det kan være at samfunnene med de mest utbygde velferdsstater

samtidig er samfunnene med den største kjønnslikestilling. Den norske staten er vel både far og mor.

Dannelse kan ikke kjøpes

Overordnet er det utviklingen av feltbegrepet som er Bourdieus mål i denne forelesningsrekken. Han går inn i det gjennom et spørsmål om hva den franske kirken egentlig er: Er det biskopene, er det alle prestene, er det også menighetene? Og hva med teologene og de katolske intellektuelle? Kan man bare si at det er det hele? Bourdieus svar er at kirken er de objektive relasjonene mellom alle disse. Skal man forstå den franske kirke, skal man forstå den som et felt, og man kan så definere den som et kampfelt hvor de sosiale agenter som er disponert for det kjemper om nettopp definisjonen av kirken og om monopolet på å representere kirken (s. 227).¹ Han gjør også seg selv til eksempel på forholdet mellom et felt og en deltaker i feltet (s. 296): «Sagt på en annen måte er det som snakker i dette øyeblikk ikke en enkelt habitus, en sosial løpebane eller en posisjon i et rom, men forhåpentlig det vitenskapelige feltet, det vil si med sine konkurrenter, sine kamper, sin historie, sine resultater, sine historiske konflikter og alt det som er oppnådd i disse konfliktene.»

Til feltene hører forskjellige kapitalformer. De vil han gå mer i dybden med i neste forelesningsrekke, men forelesningen 7/12-82 inneholder noen for meg ukjente betraktninger om forholdet mellom de viktigste kapitalformene. Mens det i moderne samfunn er økonomisk kapital som er den viktigste, er det sosial kapital som er den viktigste i det tradisjonelle kabylske samfunnet, og det er ikke mye som kan kjøpes for penger der. Økonomisk kapital kan i moderne samfunn konverteres til sosial kapital, men det tar tid og det krever arbeid. Slik er det også med den kroppsliggjorte formen for kulturell kapital i moderne samfunn: Den kan ikke bare kjøpes, og det er akkurat som «man inntil nylig ikke kunne bli øyeblikkelig solbrun, man måtte bruke tid på det» (s. 526).

MER OM SOSIOLOGI: [En sosiologi av kjøtt og blod](#) • [Social ontologi](#)

Fortsettelse følger – Bourdieu lover at det neste års forelesninger skal handle om forholdet mellom habitus og felt, og det vil være gjennom en konkret analyse av det litterære og kunstneriske feltet i Frankrike mot slutten av det 19. århundret (senere publisert i *Les Règles de l'art*).

Initiering til zen

Et slikt innholdsreferat yter selvsagt ikke teksten rettferdighet. Selv om teksten nok kunne ha vært en god del kortere uten at det vesentlige innholdet forsvant, kan ikke 700 sider komprimeres ned til noen få sider. Jeg har tatt meg friheter og skrevet om de ting jeg selv fant mest interessante.

Under lesningen merker jeg at det kjører flere parallelle lesninger i hodet mitt samtidig, og de filtrer seg inn i hverandre. Jeg kan abstrahere fra tiden som er gått siden forelesningene ble holdt, og lese teksten som den står, og så er det en litt omstendelig innføring i hvordan Bourdieu bygger opp

sitt sosiologiske resonnement. Når jeg leser den på den måten, tenker jeg at det er en nyttig tekst som kan gi en dyp innlæring av en måte å tenke sosiologisk på, hvor et bestemt blikk på verden læres innenfra. Jeg kan drømme om at de nye generasjoner av sosiologer ville lese den på den måten, men det er ikke så sannsynlig.

Jeg kan forsøke å lese den ut fra hvor Bourdieu selv var på dette tidspunktet. Han hadde nettopp tiltrådt som professor ved den mest prestisjefylte akademiske institusjonen i Frankrike. Han var kollega med [Foucault](#), men Foucault nevnes bare noen ganger i forbifarten. Vi er i bakevja på 70-tallet og Bourdieu forholder seg mer til Marx og [marxismen](#) enn seinere i forfatterskapet, men han forholder seg lite til politikk og aktuelle samfunnsspørsmål. Han hadde utgitt *La Distinction* et par år før og var i gang med å skrive *Homo academicus*. Da han tiltrådte, gjorde han det med en forelesning om selve forelesningen (*Leçon sur la leçon*, holdt 23/4-82, det vil si en uke før denne forelesningsrekken gikk i gang). I tiltredelsesforelesningen forsøkte han å objektivere selve forelesningssituasjonen. Han ville skape avstand til den, som en slags hvisking av *memento mori* til seg selv så han ikke skulle bli beruset av prestisjen. *Homo academicus* er på en måte en fortsettelse på den øvelsen: Bourdieu ville objektivere hele det akademiske landskapet for så også å kunne objektivere sin egen posisjon i det. Og i forhold til det, så er det da ganske interessant at han holder forelesninger som ikke er spesielt rettet mot fagfeller og spesialister, men som faktisk introduserer til sosiologien – slik han ser faget. Boka inneholder også et etterord ved Champagne og Duval, hvor de nettopp forsøker å plassere teksten inn i sin tid og kontekst.

Jeg kan lese den i lys av Bourdieus seinere tekster, og så ser her hvordan han faktisk utviklet begreper og resonnementer. Det er den mest nørdete lesningen, og i mine øyne ikke så interessant. Men nørdene vil finne at han her foregriper mye av det som seinere ble utgitt i 1992 i *Réponses* (sammen med L. Wacquant, *Den kritiske ettertanke* på norsk) og i 1994 *Raisons pratiques*, og de vil også finne temaer som seinere dukket opp i *Homo academicus* og i *La Noblesse d'état*. Viktigst er nok utviklingen av feltbegrepet, som er det overordnede målet for hele forelesningsrekken.

Jeg kan lese boka i lys av verdens, sosiologiens og universitetenes tilstand 35 år etter at forelesningene ble holdt, og så blir spørsmålet om dette er aktuelt for dagens sosiologer eller sosiologistudenter. Jeg mener at innholdet er aktuelt nok – nærmest tidløst. For hvis man kan lære hvordan man tenker sosiologisk og går fram når man bygger et forskningsprosjekt opp, så har man da lært noe man har nytte av resten av ens karriere. Alle mellomregningene er med, så det er mulig å følge Bourdieus resonnementer helt ned i detaljene. Og så er det mindre viktig at referansene, eksemplene osv. nok til dels ville vært noen andre hvis det var skrevet i dag.

Men formen er – dessverre – gått ut på dato. I dag kan ikke en foreleser få utvikle et komplekst resonnement på denne måten. Selv de største kan ikke få lov til å si noe som helst uten først å bruke masse krefter på å posisjonere seg i forhold til *state of the art* i et felt. Forelesninger brukes til å gi oversikter, og i hvert fall i Nord-Europa skal alt kunne kokes ned til *bullet points* på en håndfull *powerpoints*. Interessen flytter seg fra bøker til artikler, og selv artiklene blir kortere. Selv

om utskrevne forelesninger fra Bourdieu er mye lettere å lese enn bøkene og artiklenes hans er, er 700 sider en stor munnfull for det fleste. Kanskje kunne forelesningene nå flere hvis de i stedet utkom som *podcasts* til bruk på joggeturen ... Vi lever i en rastløs tid, og denne langsomme og grundige utviklingen av et *resonnement* er jeg redd for at det ikke er det store publikummet til. Jeg merker også selv hvor vanskelig det er blitt å lese ordentlig, tekster skal bare skimmes igjennom (smak på ordet *skumme* – det er bare overflaten man får med). Alt skal gå fort, og nesten ingen drar på langvarige feltarbeider igjen, og i alle fall ikke med en full mental fordypelse, for med de nye mediene er man alltid samtidig alle andre steder også. Vi orienterer oss bredere enn før, men vi venner oss også til å arbeide mer overflatisk.

Dette er gammelkonesnakk, og jeg innrømmer at jeg ikke har kunnet fri meg fra en litt nostalgisk lesning av denne boka også, hvor jeg setter meg selv hen til den tid hvor forelesningene ble holdt. Dengang slet jeg buksebaken i auditorier ved Universitetet i Oslo, og det var først rundt ti år seinere var jeg tilstede ved noen av Bourdieus forelesninger i Paris. Men jeg husker hvordan verden så ut tidlig på 80-tallet. Jeg ser for meg klærne og frisyrene, jeg fornemmer den ærbødige respekten i rommet, jeg hører skrapingen fra blyanter og penner, og jeg savner nesten også de harde stolene og sigarettstanken som lå over hele den akademiske verden dengang. Når vi nå har fått en bevegelse mot *slow food*, må det vel også være lov til å drømme om at det også skal være en plass til *slow sociology*.

Bourdieu setter selv ord på det langsomme i en av de siste forelesningene, om feltbegrepet (s. 561):

Jeg tror dere er overbeviste, men jeg er nødt til å gå litt videre i denne analysen. For min egen del lot jeg gjerne være ... [*latter i salen*] men jeg insisterer, for jeg vet – og det er også derfor jeg her nå nettopp nevnte genealogien [referanse til teoriutvikling AP] – at dette er langsomme ting, som tar lang tid å forstå. Man kan forstå dem veldig fort, men på en abstrakt måte. Det er som setningen «epistemologiske brudd er sosiale brudd» – man kan forstå det på tre sekunder, men det krever et helt liv før det blir et reelt prinsipp for en praksis. Det er i sosiologien en slags «initiering til zen» hvor man får folk til å arbeide veldig lenge fordi ting kan forstås på en helt annen måte. I undervisningen min [opplever jeg] alltid denne konflikten mellom å formidle en tale som man kan forstå veldig fort og lett og formidlingen av noe som burde bli båret fram av talen, men som talen veldig sjelden bærer fram: en dyp omvendelse av disposisjoner, av tankemåter osv.

Bourdieu har flere ganger, med henvisning til Pascal, sagt at man ikke kneler fordi man tror, men man tror fordi man har knelt mye i sitt liv. Sånn mener han nok også at det skal være å bli en god sosiolog: Det skal investeres tid og krefter nok til en dyp omvendelse.

Så kan zenbuddhisten Leonard Cohen passende få siste ord:

I always liked it slow:

I never liked it fast

With you it's got to go:

With me it's got to last

Leonard Cohen «Slow».

Noter

¹ Jf. P. Bourdieu & M. de Saint Martin, «La sainte famille. L'épiscopat français dans le champ du pouvoir», i *Actes de la recherche en sciences sociales* 44-45, 1982.